

I

IDAARD (Fr.: *Idaerd*, uit persoonsnaam *Eda* (lede) en werd*). Dorp in Idaarderadeel (125 inw.). Na W.O. II door een weg met Grouw verbonden. Ned. herv. kerk (1774, met zadeldaktoren uit de 15de eeuw, zes gerestaureerde gebrandschilderde ramen van Y. Staak*). In M.E. hoofdplaats van grietenij Edawerderadeel (1392). Friesmastate is 1882 afgebroken (goudleren behang nu in Prinsessehof te Lwd.).

Zie: Hepkema Memories, 305; Reg. Leeuw. Cour., 50.

IDAARDERADEEL (Fr.: *Idaerderadiel*, uit oud *Edawerderadeel*). Gem. in het midden der prov., vroeger de tiende grietenij van Oostergo. In 7. liggen de dorpen Grouw (hoofdplaats), Warstiens, Wartena, Warga, Eagum, Idaard, Roordahuizum, Friens. Voor gemeentekaart → Smalingerland.

GEMEENTEWAPEN. Van lazuur, beladen met twee halve manen van goud, paalsgewijze ruggelings boven elkaar geplaatst. Het schild gedekt met een gouden kroon, → Grietenijwapens.

BEVOLKING. In 1744 2610 inw., in 1890 5545, op 1.1.1939 5983 en op 1.1.1958 6964. De bevolking neemt dus weinig toe en het vertreksaldo is omvangrijk. Van 1947-55 emigreerden 190 personen, terwijl er een vertrekoverschot was van 46 personen met binnenlandse bestemming.

De landbouw (veehouderij) is de voornaamste bestaansbron. In 1956 had de gem. 10209 runderen, 399 paarden, 1880 schapen, 485 varkens en 4135 hoenders. Het inkomen uit de landbouw (38,1 pct.) overtrof in 1950 dat uit de nijverheid (36,5). De industrie is echter belangrijk: zuivelfabrieken in Grouw, Roordahuizum, Wartena en Warga. Te Grouw: hout, zuivelinstallaties, scheepsbouw; scheepsbouw ook te Wartena. Zeilmakerijen te Grouw. In totaal werken er 866 personen in industriële bedrijven met meer dan tien man personeel. Men telde er in 1950 86 winkels met 171 personen. Vooral in Grouw profiteren zij van het toerisme. Enige agrarische groothandel: in 1950 32 bedrijven met 57 man personeel. Vergelijkt men het aantal beroepspersonen in 1950 in de verschillende sectoren, dan levert de handel 267 personen op, industrie en ambacht 1436, verkeer en Horecabedrijven 134. In 1947 waren in de landbouw werkzaam 831 personen.

TAAL. In 1955 was blijkens de enquête van de schooljeugd 98 pct. Fr.-talig. In 1957 kon door de vijf openb. lagere scholen op tweetalig onderwijs

worden overgeschakeld. Een populaire opvatting wil, dat in Grouw 'het zuiverste of echte Fr.' wordt gesproken. Dit zal samenhangen met het optreden van de Fr. schrijvers, de gebroeders Halbertsma*, in het begin der vorige eeuw.

KERKELIJK EN POLITIEK LEVEN. Van de bevolking was in 1947 Ned. herv. 53 pct. (1890 62,3 pct.), doopsgez. 8,7 (22,3), geref. 6 (4,1), r.k. 5,3 (6,9), zonder kerkgenootschap 26,4 (4,5).

Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1956 kreeg de P.v.d.A. 69,6, V.V.D. 11,1, A.R.P. 5,6, K.V.P. 5,6, C.H.U. 3,8, C.P.N. 3,6 pct. der stemmen. *I.* is een zeer 'linkse' gem. De gemeenteraad telt 13 leden, waarvan 9 P.v.d.A., 2 V.V.D., 1 C.H.U. en 1 A.R.P. (1958).

VORM. De gem. heeft een onregelmatige vorm met puntige uitlopers in het zuiden, westen, noorden en oosten. Zij reikt van het Langdeel bij Hempens tot het Botmeer, tussen Grouw en Oldeboorn. De grootste lengte is ruim 11 km, de grootste breedte eveneens 11 km (Swette bij Roordahuizum tot Langesloot bij Eernewoude). De meeste grenzen worden door wateren gevormd, soms natuurlijke, soms duidelijk gegraven. Voor een gem. in h^et hart van het Fr. waterland geen ongewone zaak. De opp. is 6874 ha (61,90 km²).

HOOGTE VAN DE BODEM EN AFWATERING. De lijn van N.A.P. volgt van het noorden uit gerekend de W. randzone der gem. Ze komt bij de boerderij Lyts Hemrikein ten oosten van Swichum de gem. binnen, maar verlaat — na een bocht om Warga te hebben gemaakt — 7. weer in W. richting bij de ringsloot van de Wargaastermeerpolder, om eerst bij boerderij 't Langstek (N.W. van Roordahuizum) de gem. opnieuw te bereiken. Langs de Grote Drie Romers vormt de o-lijn dan een tong in het Nieuwland van de vroegere Middelzee, buigt langs de Lytse Twiksel en verlaat, en nu voorgoed, *I.* in W. richting. Een gebied boven N.A.P. wordt gevormd door Friens-Wilaard; met + 0,8 m behoort het tot de hoogste punten in de gem., die in haar droogmakerijen tot — 1,9 m (Hempensermeerpolder) reikt.

Evenals voor het gehele midden van Frl. valt moeilijk aan te geven in welke richting de afwatering plaatsvindt. Het water kan naar de sluizen in Harlingen, Dokkumer Nieuwe Zijen, Zoutkamp en Lemmer worden gevoerd. Het plassen- en merengebied van *I.* behoort tot de Fr. boezem*, waarvan ook boezemlanden onder Wartena-Eernewoude deel uitmaken. Plassen als het Pikmeer, de Peanster, Wijde en Sitebuurster Ee, het Biggemeeren het in deze gem. gelegen gedeelte van de Oude Venen (Princehof), wateren als Folkertsloot, Graft en Grouw behoren tot het recreatiegebied van Centraal-Frl., dat via het Prinses Margrietkanaal verbinding heeft met het Sneker Meer en omgeving.

De voornaamste waterschappen zijn de Grote Krite (725 ha), It Ald Skroet (334), de Roordahuizumer Nieuwlandspolder (302, voor een klein deel in Rauwerderhem), het Grouwster Laagland (300), het Hofland (240 ha).

GRONDSOORTEN. Het westen van de gem. bestaat uit een brede N.-Z. lopende strook knipklei*, in de vroegere Middelzee begrensd door jonge zware zeeklei, in het oosten door een

smallere strook klei, die uitwigt op het laaggelegen veen. De bodem van de Hempenser- en de Wargaastermeerpolder bestaat uit diep beneden N.A.P. gelegen zandgronden, al zal de leek dat stellig niet opmerken. GEBRUIK VAN DE BODEM. Zowel het klei- als het veengebied is uitsluitend grasland. Boomgroei is er alleen langs enkele wegen en in het Princehof, waar zich in de uitveende petgaten moerasbos van els en wilg ontwikkelt. Van de nagenoeg geheel in cultuur gebrachte opp. is 99,9 pct. als grasland in gebruik. In 1956 was slechts 3 ha met akkerbouwgewassen beteeld, terwijl tuinbouw geheel ontbreekt. De watersport* heeft in deze gem. in het Fr. waterland* grote betekenis.

GESCHIEDENIS. In 1314 woont er een grietman te Idaard. In 1242 werd het latere *L* vertegenwoordigd door Hayo van Grouw. Van Buijtenen wijst er op, dat *I.* met de vijf oudedelen* Dongera-, Dantuma-, Ferwerdera-, Leeuwardera- en Tietjerksteradeel de vergadering van Wyns uitmaakte. Tot *I.* hoorde toen ook nog Rauwerderhem. Overigens zijn opmerkelijke geschiedkundige feiten in *I.* niet voorgevallen. Het land lag laag en was in de winter moeilijk te bereizen, wat *I.* beveiligd zal hebben tegen militaire ondernemingen. Er waren vele meren, zoals het in 1633 drooggemaakte Wargaastermeer o.a. (tot in de 17de eeuw met 'de beste' zoetwatervis), waarin na het drama van Bloemkamp* vele wederdopers* verdronken werden. *M.*, s. j. v. d.

Zie: Hepkema Memories, 293; Reg. Leeuw. Cour., 50; Vr. F. XXXIV (1937), 104-121; M. P. van Buijtenen, De Grietenij *I.* (1947); Eare-bondel Wumkes (1950), 173-181; Repert., 194.

IDEMA, Bernardus, medicus-dichter (? ca. 1690— Lwd. 1760). Schreef medische verhandelingen en veel gelegenheidspoëzie. z Longenproef.

Zie: N.B.W. X, 399.

IDEMA, Petrus, dokter te Sneek (ca. 1740-1750). Schreef tegen B. Idema* over de longenproef*.

Zie: v. d. Aa IX, 3.

IDS, pseud. van Gerben Postma*.

IDSAERDA, Baerthe van, jurist (Ter Idserd 1528-14.5.1603). Vrijheidsstrijder, lid Ged. Staten en raadsheer in het Hof. Stelde landsordonnantie* van 1602 mee samen.

Zie: N.B.W. IX, 433-435.

IDS ALBERTS. Academie- en landschapdrukker te Franeker (1655-57). Reeds in 1639 werkzaam. Niet dezelfde als Ids. Balck*. Schreef Fr. gedichten.

Zie: Wumkes, Paden I, 298-306.

IDSARDI, z Ploeg, G. I. van der.

IDSEGA (Fr.: *Idsegea*, ga*-naam). Dorp in Wymbritseradeel (200 inw.). Aan Kerkehop, deel van Idsegaasterpoel (veenmeer, 3 ha), door Wegsloot verbonden met Heeg. Kerkhof met klokhuis. Verspreide boerderijen, veeteelt.

IDSEGABUIZEN (Fr.: *Idsegahuzen*, *Skuzum*, de 'huizen van de Idsinga's'). Terpdorp in Wonseradeel (157 inw.). Herv. kerk, chr. lagere school.

Landbouw langs zeedijk. In Makkumermeer veeteelt.

Zie: Hepkema Memories, 201.

IDSERD, Ter, dorp in Weststellingwerf (422 inw.). Bakermat van familie Idzerda. Ned. herv. kerk. Geen school. Taal overwegend Stellingwerfs, met Fr. infiltratie.

IDSINGA. Geslacht wrsch. van eigenerfde afkomst uit Eagum; Sake Sytzes, die van zijn moeder Ferck Gerbrantsdr. Aytta *I.*-state had geërfd, nam (1500-50) de naam aan. Allerlei functies. Tussen 1750-1800 uit Frl.

Zie: Stb. I, 184; II, 122; v. d. Aa VII, 2-3; Romein, Naamlijst 170, 304, 524; N.B.W. III, 631; IX, 435; X, 399-402; Ned. Patr. XX (1931-32), 117; Ned. Leeuw LII (1934), 101, 149.

—, **Saco Herman van**, jurist (Harlingen 10.2.1714-Groningen 21.12.1779). Van 1749—79 raadsheer in het Hof van Stad en Lande in Groningen. Bekendste geschrift: *Het Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden, vertoond volgens de geschiedenissen der stad Groningen I* (1758), II, I (1765) (onvoltooid, loopt tot 1499). Nog steeds een bron voor de rechtshistoricus.

Zie: v. d. Aa VII, 2; N.B.W. VIII, 899-900; V.M.O.V.R. XI, 1 (1954), 177 e.v. (alwaar verdere lit.).

—, **Wilhelmina Geertruida van**, schilderes (Lwd. 10. 11.1788-3.5.1819). Dochter van Johan van *I.* (1751— 1842), griffier van de Staten, die voor en met haar een schilderijenverzameling aanlegde. Leerlinge van C. J. Baar van Slangenborg en W. B. v. d. Kooi*. Werkte in crayon en olieverf.

Zie: Leeuw. Cour. (25.3.1950).

IDSKENHUIZEN (Fr.: *Jidskenhuzen*). Dorp in Do-niawerstal (463 inw.). In de 17de eeuw hier een rechthuis. Kerkelijk één met Tjerkgaast. Nieuwe Ned. herv. kerk (1935), geref. kerk, herv. chr. school.

Zie: Hepkema Memories, 408.

IDUNA, Fr. rym en onrym. Tijdschrift opgericht in 1845 door H. S. Sytstra*. Medewerker T. R. Dijkstra*. Genoemd naar *f.*, Germaanse godin van de eeuwige jeugd. Het ademt een Germaans-romantische en nationalistische geest. Geschreven in een archaïserende (pseudo-wetenschappelijke en onpraktische) spelling. Na de dood van Sytstra kwam het onder G. Colmjon*, werd de spelling moderner en de geest rationalistischer. Medewerkers waren de meeste Fr. dichters van ca. 1850. In 1871 werd het omgedoopt in: 'Forjit my net'.

Zie: Catalogus Prov. Bibl. 167-168; Wumkes, Paden IV, 495-501; Nieuw Frl. (31.1.1948); Piebenga (1957), 114-118.

IDZARDUS NICOLAI, predikant (Franeker ?-Min-nertsga 25.2.1611). Vooraanstaand man in de Noordwesthoek, die tegen de doopsgezinden schreef.

Zie: N.B.W. V, 371.

IDZERDA, Bartle Hendriks, notaris (Wanswerd

1753—Beetsterzwaag 1810). Schoolmeester te Oosterend en Dronrijp, notaris te Beetsterzwaag. Schreef Fr. rijmen.

Zie: Wumkes, Paden I, 426; B. XVIII (1956), 119.

IDZERDA, Wieger Hendrik, medicus (Rauwerd 13.8.1816-Den Haag 6.12.1881). Arts te Akkrum, liberaal tweede-kamerlid voor Lwd. en Sneek (1858-65 en 1869-81). Sedert 1865 inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht.

Zie: N.B.W. IV, 794-795.

IEDEMA, Pieter Lodewijk, boekhandelaar (Lwd. sept. 1741—4.4.1818). Schreef duistere boeken.

Zie: Wumkes, Paden IV, 318-322.

IELBÛS (palingbuis). Schip met boeiermodel, nu verdwenen. Tot na 1900 gebruikt om de aal* van de Fr. binnenvissers op te halen, die dan met aken naar Londen werd vervoerd, z Aak.

IEP. De meeste beplantingen in de Fr. klei- en veen-streken bestonden tot voor kort uit *I.en*. De oude rijkswegen op de klei waren en zijn ten dele nog met *I.en* beplant. De 7. stond om de boerderijen en in de dorpen. De boom paste in het wijde, open, winderige terpenlandschap in het noorden en westen. De iepziekte (veroorzaakt door een schimmel en verspreid door spintkevers) heeft aan de oude situatie een eind gemaakt, tot schade van het Fr. landschap. Het hout heeft gelukkig grote waarde (tot *f* 1000 per m³).

IGEWouden, ook: Noordwolde (Fr.: *I.gewalde*, ook: *De Walde*). Het O. deel van Hemelumer Oldeferd (Oudega, Nijega, Kolderwolde en Elahuizen). Genoemd naar Ige Galama*, z Wouden.

IKELBEAM, De. Vereniging van houtsnijders te Buitenpost (leider A. Bohmers). De gebruikte motieven worden aan de oude Fr. volkskunst* ontleend.

Zie: Ambacht I, nr. 4; Heerenv. Koerier (11.3.1949).

IKENHIEM, g Erfbeplanting.

IKEVERLAAT. Schutsluis in Noordwoldervaart, ca. 500 m Z. van de uitmonding van die vaart in de Linde.

ILBERI, Alegunda, piëtistisch dichteres, gehuwd met A. Alberthoma (predikant te Lwd., 1733-37).

Zie: Wumkes, Paden I, 402-410.

ILLUSTRATOREN. Uit de tijd na W.O. I zijn vrij veel *I.*, speciaal van kinderboeken, te noemen. De werkelijkheid krijgt liefdevolle aandacht. Ook niet in het Fr. geschreven werk werd geïllustreerd. Te noemen zijn de gebroeders Bottema (Tjerk en Tjeerd), C. Jetses, Ids Wiersma, E. Caspers, Joh. Mulders, Meinte Walta, Joh. Dykstra, Hil Bottema, Cor Reisma, P. Feddema, Jentje Popma, J. v. d. Bij. De meesten ontwierpen ook boekbanden. Met houtsneden werkten vooral Caspers en Mulders.

ILSTANUS, Martinus. Karmeliet uit IJlst (ca. 1500, wrsch. Martinus Lichtvoet). Schreef: *Elogia et encomia nobilium in Frisia* en: *Historia*

jactionum sub anarchia (handschrift).

Zie: N.B.W. I 1194; H. Bruch, *Kroniek der Fr. kronieken* (1952), 10.

IMEDAM (Fr.: *Imedaem*). Oorspr. de strook land (dam*) tussen Geeuw en Flait in Hemelumer Oldeferd. Na droogmaking van Flait hier een gemaal. *I.* bezat enkele industrieën, o.a. de eekmalerij die de Gaasterlandse schors verwerkte. Nu kleine buurschap. Ook boezemwaterschap.

IMMIGRATIE. Het zich metterwoon vestigen vindt men weinig in Frl. Sommige emigranten keerden terug. Verder kwamen Nederlanders uit Indonesië. Van 1948-54 bedroeg het saldo (exclusief Ambonnesen militairen en hun gezinnen) 3531.

IMMURATIE. Opsluiting in klooster, vrijwillig (recluse) of als straf. Sonnius* veroordeelde 1554 enkele (zwakhoofdige) dopers tot *I.* bij de jakobijnen en in het Sint-Annaklooster te Lwd. Hiertegen groot verzet.

Zie: A.A.U. XXXIII (1908), 231-247.

IMPRESSIONISME. Literaire stroming uit eind 19de, begin 20ste eeuw. Kenmerk: zintuiglijk beleven, 'schilderende' schrijfwijze. *I.* in niet extreme vorm bij Jongfr. dichters en prozaïsten van na 1915 en enkele anderen (P. v. d. Burg, O. Postma, H. Baersma, R. P. Sybesma, R. Broelsma).

Zie: J. H. Brouwer, *Fr. styl* (Assen 1952); A. S. Wadman, *Fr. Fersleare* (1953), 121; Tsj. (1953), 89-90.

INCORPORATIE. In de M.E. inlijving van een beneficium* in kapittel* of klooster van norbertijnen of augustijner koorheren. De instelling werd meestal feitelijk pastoorsfunctie en vaardigde een vicaris af. *f.* het eerst bij Scharnum, dat 1200 bij Bloemkamp kwam en nu als parochie* verdween. Zo ook Aalsum (Utingeradeel), Anjum (Menaldumadeel) en Ludinga-kerk. Dokkum, Mariëngaard en vooral Lidlum bezaten geïncorporeerde kerken. De parochianen konden vaak uit de abdij priesters een pastoor kiezen.

Zie: W. Nolet en P. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de M.E.* (Amsterdam 1951), 358-362.

INDELING. Staatsrechtelijk. De verdeling in rechts- en bestuurlijke eenheden als go*, district*, deel* of grietenij* en de onderdelen daarvan heeft sinds 1500, mede door de aanwezigheid van een centraal gezag, weinig wijzigingen ondergaan. Ca. 1500 hebben de grotere eenheden, de kwartieren Oostergo*, Westergo* en de Zevenwouden* (naast de steden), hun definitieve vorm gevonden. In de tot gemeenten geworden grietenijen kwamen pas in de 20ste eeuw enige wijzigingen: Schoterland en Engwirden gingen op in de gem. Heerenveen (met vergroting van Haskerland, 1934) en de stad Lwd. slokte de helft van Leeuwarderadeel op (1942). Vóór 1500 kwamen er vele verschuivingen, door ontbinding, samenvoeging en tijdelijke groepering. Een ouder go, Sudergo*, en go-achtige districten,

als Waghenbrugghe* en Bornego*, verdwenen. De laatste twee kwamen aan resp. Westergo- en Oostergo, zodat het evenwicht tussen deze go-en (vroeger elk twee districten en later elk drie) bewaard bleef.

De dynamiek in de *I.* blijkt uit een door Spahr van der Hoek opgesteld schema: 13de eeuw: de go-en blijken in districten verdeeld; na 1250: de districten blijken in delen verdeeld; 14de eeuw: de delen worden deels belangrijker dan de districten, waarvan er één verbrokkelt; 1350-1450: tegenover een tiental gevallen van verdeling of splitsing van grietenijen staan enkele gevallen van consolideren van de eenheid en samenvoegen van gemaakte brokken; is de eeuw: de zich tot 'hanteerbare'. De Zevenwouden krijgen dezelfde betekenis als Oostergo en Westergo. Na 1795 werden de rechtsdistricten door samenvoeging steeds groter, zodat er thans vier kantongerechten zijn en een arrondissement, terwijl het Hof in staatsrechtelijke functie der districten wordt kleiner, en nieuw-afgesplitste delen blijven buiten de districtsoverheid; na 1450: go-loze delen gaan samen in de Zevenwouden; rond 1480: tegenover samenvoegen van brokstukken in het zuiden staat elders uiteenvallen van delen in onderdelen (fiarndelen* en trimdelen*); na 1490: de districten hebben geen zuiver staatsrechtelijke functie meer; rond 1500: pas verbrokkelde delen hernemen hun oude vorm, grote delen splitsen zich tot 'hanteerbare'. De Zevenwouden krijgen dezelfde betekenis als Oostergo en Westergo.

Na 1795 werden de rechtsdistricten door samenvoeging steeds groter, zodat er thans vier kantongerechten zijn en een arrondissement, terwijl het Hof in Frl., Groningen en Drente rechtspreekt. De bestuursdistricten zijn tijdens de inlijving gesplitst in mairieën, die nog bestaan als kadastrale gemeenten, maar in 1816 keerden de oude grietenijen terug, in 1851 verdoopt in gemeenten.

Kerkelijk. Er is overeenstemming tussen de kerkelijke en staatsrechtelijke *I.*, doch de prioriteitsvraag is nog onbeslist. De kerkelijke *I.* voegde in de M.E. de parochies van elk gouw samen tot een dekenaat*; Westergo vormde een aartsdiaconaat*, Oostergo en Zuidergo een ander. Parochies en dekenaten zijn steeds verder gesplitst. In 1570 werd Frl. een afzonderlijk bisdom met een aartsdiaken, de verdere *I.* bleef.

Na de hervorming vormden zich rond Lwd., Dokkum, Franeker, Sneek, Bolsward-Workum en in de Zevenwouden zes classes, verdeeld in ringen: elke gemeente sloot zich bij de naaste aan. Thans heeft de Ned. herv. kerk vijf classes met 22 ringen en 236 predikantsplaatsen. De geref. kerken zijn verenigd in twee particuliere synoden, Noord met vijf classes en 82 gemeenten, Zuid met zeven en 84. De geref. kerken onderh. art. 31 hebben drie classes en 34 gemeenten. De chr. geref. kerk heeft een classis met 12 gemeenten, tot de Fr. doopsgez. sociëteit horen er 47. De r.k. kerk kende van 1615-1853 een aartspriesterschap met staties; thans zijn er 31 parochies in drie dekenaten. Het spraakgebruik gaat voor de *I.* van Frl. uit van de bodem: de Wouden, de Lage Midden of het Waterland, de Klei met

Bouwhoek en Greidhoek, verder Noordkleien Zuidwesthoek. Economisch-geografisch kan men Frl. geheel als zwak geïndustrialiseerd weidegebied beschouwen. s. v. d. H., J. J.

Zie: K. von Richthofen, Untersuchungen über fr. Rechtsgeschichte (Berlin 1880-86); Vr. F. XIV (1881), 193-333; M. P. van Buijtenen. De Leppa (1944); B. XVII (1955), 84-97; Gesch. atlas van Ned. VII-IX, XII, XV, XVII.

INDERSMAN, z Eamelsman.

INDUSTRIALISATIE. Na W.O. II waren de mogelijkheden om in Frl. door ontginningen aan de groeiende bevolking een bestaan te verschaffen vrijwel uitgeput. Voor een evenwichtige ontwikkeling, voor de bestrijding van de structuurwerkloosheid in O. Frl. en voor het opvangen van het vertrekoverschot was *I.* noodzakelijk. Te meer daar de toenemende mechanisatie van de landbouw wrsch. werkkrachten zou afstoten.

Bij de *I.*-politiek werd eerst de nadruk gelegd op O. Frl. De ernstige, structurele werkloosheid, die al van voor W.O. II dateerde, dwong hiertoe; de goedkope industrieterreinen en de beschikbare arbeidskrachten verhoogden de kans op succes. Sinds 1946 hebben zich vele nieuwe bedrijven in dit gebied gevestigd. Duizenden arbeiders kregen werk. De industrie trok vooral naar grotere plaatsen (o.a. Drachten en Heerenveen). Ook het Prinses-Margrietkanaal vond verschillende industrieën (bouwmaterialenindustrie, scheepsbouw enz.). De steden van het kleigebied hebben echter een intensieve *I.* nodig, willen ze, vooral nu de plattelandsbevolking achteruitloopt, hun welvaart behouden en de voor een stad noodzakelijke groei verkrijgen. De industrie zal zich nog sterk moeten uitbreiden, voordat Frl. voldoende welvaartsbronnen heeft. De eerste resultaten van de *I.*-politiek, nl. een toeneming van de industrie met 50 pct., zijn zeker bevredigend. z Bevolkingsverloop, Ontwikkelingsgebied, Premiereregeling.

Zie: Leeuw. Cour. (14.2.1958).

INDUSTRIE. Tot de *I.* rekent men gewoonlijk bedrijven met meer dan tien werkzame personen, waarin artikelen uit de volgende groepen worden voortgebracht, be- of verwerkt: aardewerk*, kalk*, glas*, stenen*; diamant (komt in Frl. niet voor); grafische* produkten; fotografie*, chemische* produkten; hout*, kurk, stro, kleding* (inclusief het reinigen van voorwerpen); leder*, wasdoek, rubber; metaal*; papier*; textiel*; gas*, elektriciteit*, water*; voedings*- en genotmiddelen. Ook de bouwnijverheids- en de mijnbouwbedrijven (inclusief veenderijen) rekent men ertoe. De bedrijven in de genoemde bedrijfsklassen met minder dan tien werkzame personen vormen te zamen met de industriële bedrijven de nijverheid.

Zie Compendium: Industrie.

Stichting Leeuwarder Industriegebouwen. In 1953 opgericht ter bevordering van de industrialisatie van Lwd., o.m. door de bouw en verhuur van *I.*-hallen aan handel en industrie. Er is

al een zestal hallen gebouwd en verhuurd. De gem. Lwd. verstrekke hiertoe de middelen.

Industriehallen. Ter bevordering van de *I*-vestiging zijn in de jaren na W.O. II in verschillende Fr. gemeenten (vooral Drachten en Heerenveen) *I*-hallen gebouwd, die aan het bedrijfsleven werden verhuurd. Het onmiddellijk beschikbaar zijn en de redelijke huur(huurkoop)voorwaarden trokken vaak nieuwe bedrijven aan of deden huisvesting van bestaande bedrijven verbeteren. De idee van de algemene *I*-hal is nu enigszins losgelaten. Er werd incidenteel aan bepaalde bedrijven steun verleend bij het oplossen van huisvestingsmoeilijkheden.

Industrieschap oostelijk Friesland. Rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam als eerste in Nederland, in 1950 door de gem. Achtkarspelen, Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smalingerland, Tietjerksteradeel en Weststellingwerf gevormd. Doel: door samenwerking de industrialisatie bevorderen (o.a. door propaganda) en de hiermee verbonden sociale problemen oplossen. Dantumadeel is later toegetreden. Het secretariaat berust bij het E.T.I.F.

Zie: Ts. voor Overheidsadministratie (7.12.1950). INDIJK (Fr.: *Yndyk*). Naam van buurschappen bij Bozum en Parrega, van boerderijen onder Oudkerk en Ternaard. Wrsch. 'ingedijkt land'. Ook een vaart kan zo heten (onder Hindeloopen en Parrega). Tevens een niet-gebruikelijke naam voor binnendijk* (bijv. de Slachtedijk van de Vijf Delen).

INDIJK (Fr.: *Yndyk*). Streekdorp in Wymbritseradeel (94 inw.). Veeteelt. Kerkhof met klokkestoel.

Zie: Hepkema Memories, 243.

INDIJKING. Een door bedijking aangewonnen polder.

INFILTRATIE. Toevoeging aan de bodem van water uit de sloot, door een stelsel van gangen. Dit gebeurt om de grondwaterstand op peil te houden of te brengen. De gangen kunnen bestaan uit een stelsel van drainbuizen of uit gangen, getrokken door de zgn. molploeg. Molgangen moeten - al naar de bodem — om de één of twee jaar opnieuw getrokken worden; anders verstoppen ze. Ook combineert men beide systemen wel: een molgangenstelsel op bijv. 4 m, getrokken boven een liggend buizenstelsel op bijv. 40 m. Het maaiveld moet vlak zijn, daar het grondwater nooit boven de slootwaterstand kan komen. Voor geaccidenteerd terrein is / . dus niet geschikt, tenzij men eerst egaliseert. Kunstmatige beregening* zal dan vaak minder kostbaar zijn.

INFORMATIEBOEKEN. Boeken waarin de correspondentie van de nedergerechten* met het Hof (o.a. getuigenverklaringen bij straf misdrijven) staat opgetekend.

Zie: J. L. Berns, De archieven van het Hof Prov., 39.

INGA-HEEM-NAMEN. Heel veel Fr. um*-

namen zijn eigenlijk *I*. waarbij achter een familienaam op -inga de uitgang -um volgt. Bijv. Herbaijum uit Herbadingaheem, Mantgum uit Mantingaheem. In het Germaanse taalgebied zijn die namen zeer verbreid, z Um-namen.

Zie: J. Lindemans, Toponymische verschijnselen I, II (1942-46).

INGELAND. Grondbezitter in waterschap, polder e.d.

INGENRA (of Engerna), Ignatius, jezuïet (Brussel 1.11.1656-Aalst 6.10.1716). Missionaris te Lwd. (1693-1708), voerde 1704-05 heftige polemiek met aartspriester A. van Haaften*, verbannen 1708.

Zie: Vr. F. XV (1883), 81-115.

INGEZETENE. Tegenwoordig: inwoner. Van de M.E. af tot na 1798 (o.a. in het Groot Arbitrament*) de term voor het huidige 'onderhoudplichtige' of 'ingeland'.

INGI-NAMEN, z Ens-namen.

INGVAEOONS zou kunnen zijn: *a.* de taal der Ing-vaeonen, een der door Tacitus en Plinius genoemde Germaanse stammen: Ingvaeonen, Erminonen of Herminonen, Istvaeonen. Vermoedelijk waren het religieuze verbanden. De Ingvaeonen woonden het dichtst bij zee. Over hen of hun taal is verder niets bekend, *b.* In Nederland de naam voor Noordwest-germaans, gesproken ca. 500 nC. langs de kust van Duinkerken tot de Deense grens, na de verovering van Brittannië door de Angelen en Saksen ook in Engeland. De afwijkingen, die dit *I*. onderscheiden van het Zuidwestgermaans (Duits en Nederlands), noemt men *ingvaeonismen*. *I*. spraken dus: Angelsaksen, Friezen en Oud-Saksen (de Saksen die in Duitsland bleven). Het Fr. heeft de kenmerken van het *I*. het best bewaard, maar Nederlands en Vlaams tonen er resten van. In het *I*. werd Germaans *au* tot *aa*: in Vlaanderen een plaatsnaam Datnestn, later Dotnest (dat: dood); *aa* tot *ee*: Zuidhollands kaag, Noordhollands koog, Fr. keeg; *n* voor *s* verdwijnt: 17de-eeuws Hollands uus, Engels us, Fr. ús, Nederlands ons, Duits uns. *Arend* (haakje aan de zeis) langs de hele kust; *Ug* in Zeeland, W. Z.-Holland, N.Holland, Frl., Groningen, delen van Drente en Overijsel. Enz.

Over het *I*. is geschreven in Nederland door Schön-feld, Kloeke, Heeroma, Gijsseling; in Duitsland door Wrede, Frings, H. Kuhn; in Denemarken door Hammerich en P. Jørgensen; in Noorwegen en Zweden door I. Dal en Rooth. Tegenwoordig behoren dus nu tot het *I*. het Fr. en het Engels.

Zie: M. Schönfeld, Hist. grammatica van het Ned. (Zutphen, ⁵1954) Philologica Frisica (Grins 1957).

INHOUDSMATEN, z Maten en gewichten.

INKOMEN EN VERMOGEN. Inkomsten. De aangiften voor de inkomstenbelasting geven een beeld van de welvaart in een gebied. Er zijn cijfers

over 1950; ze weerspiegelen dus mede de conjunctuur van dat jaar.

Frl. stond toen met een gemiddeld inkomen van *f* 1050 als nummer zeven in de rij der provincies. Hoogste was N.-Holland met *f* 1391, laagste Drente met *f* 950, het Nederlandse gemiddelde was *f* 1197. Het totale inkomen was voor Nederland *f* 12,1 miljard, voor Frl. *f* 503 miljoen, of 4,15 pct. De meeste belastingplichtigen vallen in de lagere inkomensklasse. Zo vindt men voor Frl.:

<i>f</i>	<i>pct.</i>	<i>f</i>	<i>pct.</i>
tot 3 000	69,28	7 000-10 000	3,23
3 000- 4 000	12,59	10 000- 15 000	2,01
4 000- 5 000	5,77	15 000-20 000	0,76
5 000- 6 000	2,88	20 000-50 000	0,62
6 000- 7 000	2,19	50 000 en meer	0,07

Deze verdeling wijkt af van de Nederlandse. Alle groepen tussen *f* 6000 en *f* 20 000 zijn in Frl. relatief groter, die boven *f* 50 000 veel kleiner, van *f* 3000-6000 ook kleiner:

Inkomensklasse <i>f</i>	Percentage van de belastingplichtigen	
	In Frl	In Ned.
Tot 3 000	69,28	65,06
3 000- 6 000	21,84	27,37
6 000- 20 000	8,19	6,82
20 000- 50 000	0,62	0,62
50 000 en meer	0,07	0,13

Ook bij vergelijking met andere provincies blijken verschillen. Alleen Zeeland heeft vrijwel een zelfde patroon. In N.- en Z. -Holland is het beeld van heel Nederland nog verscherpt: groter aandeel *f* 3000-6000 en topgroep, kleiner aandeel der laagste inkomens. De verschillen liggen vooral in de economische structuur: de middelgrote landbouw versterkt de Fr. groep *f* 6000-20 000, het ambacht en de kleine industrie doen de Fr. nijverheid vooral tot uiting komen in de vele inkomens tot *f* 3000. De groep *f* 3000-6000 is in de Fr. landbouw relatief kleiner dan in de zandprovincies. En de industrie heeft elders door grotere omvang, doch ook door hogere lonen, juist in de groep *f* 3000-6000 vele belastingplichtigen. De talrijker inkomens boven *f* 50000 elders komen met name uit de handel en daarna uit de industrie.

Gemiddeld jaarinkomen per gemeente per inwoner in 1950 (in guldens)

Achtkarspelen	817	Leeuwarderadeel	1119
Ameland	974	Lemsterland	1056
Baarderadeel	1338	Menaldumadeel	1140
Barradeel	1025	Oostdongeradeel	1004
Het Bildt	1731	Ooststellingwerf	1009
Bolsward	1011	Opsterland	1062
Dantumadeel	814	Rauwerderhem	1250

Dokkum	1129	Schiermonnikoog	1161
Doniawest	1143	Sloten	860
Ferwerderadeel	1127	Smallingerland	987
Franeker	977	Sneek	1155
Franekeradeel	1169	Staveren	760
Gaasterland	1049	Terschelling	1124
Harlingen	1102	Tietjerksteradeel	913
Haskerland	1027	Utingeradeel	1215
Heerenveen	1004	Vlieland	962
Hemelumer	1142	Westdongeradeel	1169
Oldeferd			
Hennaarderadeel	1289	Weststellingwerf	1034
Hindeloopen	867	Wonseradeel	1169
Idaarderadeel	1341	Workum	1033
Kollumerland	931	Wijmbritseradeel	1122
Leeuwarden	1228	IJlst	1116

Vergelijking van de delen der prov. toont verschillen. Bij een gemiddeld inkomen in Frl. van *f* 1050 heeft het weidegebied *f* 1136, de bouwstreek *f* 1070, de eilanden *f* 1067 en het zand *f* 962. Lwd., apart geteld, gaf een cijfer van *f* 1228. De verschillen komen vooral uit de landbouw. Het zandgebied heeft bijv. 45 pct. meer belastingplichtigen in de landbouw dan het weidegebied, maar meest bij de inkomens onder *f* 8000. Bij inkomens uit de landbouw boven *f* 10000 blijkt dat het zand in die groepen zelfs 25 pct. minder belastingplichtigen heeft.

De bouwstreek blijft bij het weidegebied achter tussen *f* 6000 en *f* 20000. De groep boven *f* 20000 is echter in de bouwstreek nog beter bezet. De schaarse nijverheid aldaar en een landbouw die in de middengroepen zwakker, maar in de topklassen sterker is, verklaren het verschil tussen bouw- en greidhoek. Een overzicht van de inkomens naar bedrijfsklasse geeft een beeld van de relatieve belangrijkheid der verschillende bestaansbronnen. In 1950 verwierpen Frl. en Nederland uit onderstaande activiteiten aan inkomen :

	Friesland		Nederland	
	* <i>f</i> 1000	<i>pct.</i>	* <i>f</i> 1000	<i>pct.</i>
Totaal	503 053 000	100	12 102 341	100
waarvan uit :				
Nijverheid	124 520	24,8	4 381 768	36,2
Landbouw	179 624	35	1 624 099	13,4
Visserij	1 880	0,3	38 381	0,3
Handel	68 667	13,8	1 814 488	15
Verkeer	28 675	5,7	1 100 603	9,1
Vrije beroepen en overheidsdiensten	40 490	8	1 427 015	11,8

De land bouw was dus in Frl. voorde inkomenvorming relatief ruim 2^{1/2} keer zo belangrijk als voor Nederland.

Binnen Frl. verschillen de inkomensbronnen van Lwd. en de vier overige gebieden nogal. Lwd. krijgt uit de nijverheid 32, handel 21, overheidsdiensten en vrije beroepen 15,5, verkeer 8,5 en uit de landbouw 5 pct. van zijn inkomen; overig Frl. uit de nijverheid 23, handel 12, overheidsdiensten en vrije beroepen 6, verkeer 5 en uit de landbouw 43 pct. De laatste verhouding geldt ook ongeveer voor elk der andere gebieden, behalve voor de eilanden, die uit verkeer 25 en uit landbouw 23 pct. trekken. Wij illustreren deze verschillen aan een zandgem. (Achtkarspelen), een typische kleiweidegem. (Hennaarderadeel) en twee steden (Dokkum en Sneek).

	Acht.	Henn.	Dok.	Sneek.
	Aantal inw. Per 1.1.57			
	18 435	4 920	6 413	19 881
Totaal inkomen	14 955	6 495	6 752	22 374
* f 1000				
Waarvan uit:	<i>pct.</i>	<i>pct.</i>	<i>pct.</i>	<i>pct.</i>
Nijverheid	28,3	13,2	24,1	36,2
Landbouw	42,8	63,2	3,2	3
Handel	10,9	6,8	38	25,7
Verkeer	3,7	4	7,8	6,8
Vrije beroepen, overheid	5,6	4,5	9,4	11,5
Onderwijs	2,3	2,2	6,5	5,4
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Gem. Inkomen per inw.	817	1 289	1 129	1 155
Per belastingplichtige	2 528	3 672	3 105	2 964

Vermogens. Over de vermogens boven f 15000 zijn er vrij uitgebreide gegevens voor 1951. Deze betreffen de eigenaar: al naar de woonplaats van de eigenaar wordt zijn vermogen geregistreerd, ongeacht waar dat geïnvesteerd is. Zo heeft de prov. Groningen met f 2872 het grootste gemiddelde vermogen, volgt Frl. met f 2146 als nummer zes en sluit Limburg de rij met f 1076. Het Nederlandse gemiddelde is f 2080. Binnen Frl. zijn de verschillen vrij groot.

Gemiddeld vermogen per gemeente per inwoner in 1951 (in guldens)

Achtkarspelen	1374	Leeuwarderadeel	3299
Ameland	973	Lemsterland	1405
Baarderadeel	3393	Menaldumadeel	2611
Barradeel	1934	Oostdongeradeel	1858
Het Bildt	2502	Ooststellingwerf	1808
Bolsward	1994	Opsterland	2218
Dantumadeel	1347	Rauwerderhem	2963
Dokkum	2727	Schiermonnikoog	1801
Doniawesttal	3087	Sloten	896
Ferwerderadeel	2490	Smallingerland	1798

Franeker	1810	Sneek	2143
Franekeradeel	2416	Staveren	1216
Gaasterland	2387	Terschelling	2358
Harlingen	1547	Tietjerksteradeel	1929
Haskerland	1778	Utingeradeel	2735
Heerenveen	2005	Vlieland	1290
Hemelumer Oldeferd	1686	Westdongeradeel	2237
Hennaarderadeel	2921	Weststellingwerf	2073
Hindeloopen	671	Wonseradeel	2577
Idaarderadeel	3036	Workum	1919
Kollumerland	1823	Wijmbritseradeel	2555
Leeuwarden	2337	IJlst	2267

Gebied	Gemiddeld vermogen per inw. in 1951
Zandgebied	f 1822
Weidegebied	f 2372
Bouws treek	f 2209
Eilanden	f 1763
Lwd.	f 2337

Vergelijkt men het totaal van de vermogens in elke klasse, dan is het totaalbeeld voor Frl. vrij gunstig: slechts de grootste vermogens zijn schaars.

Vermogensklasse	Frl. i. pct. van A ¹ ed.		
X / 1000	Friesland	Nederland	
tot 20	82 658	1 646 825	5,02
20-50	362 543	5 680 844	6,61
50-100	288 526	4 398 624	6,56
100-200	146324	3217267	4,55
200-300	42325	1 533 14	2,80
300 en meer	81 430	4 760 162	1,71
Totaal	1 003 806	21 215 036	4,73

Verdeelt men de belastingplichtigen naar de grootte van het vermogen, dan blijken de groepen onder / 20000 en boven / 200000 in Frl. relatief kleiner dan in Nederland.

Vermogensklasse	Aantal belastingplichtigen in pct.	
<i>f</i>	In Frl.	In Ned.
Tot 20 000	25,9	31
20 000-50 000	49,3	44,1
50 000-100 000	18,6	15,8
100 000-200 000	4,8	5,8
200 000-300 000	0,77	1,53
300 000 en meer	0,64	1,72
Totaal	100	100

Het kleiner aantal bescheiden vermogens heeft Frl. gemeen met Groningen en Drente. In Frl. heeft vooral Lwd. een structuur die van de rest afwijkt en

de Nederlandse benadert. In Lwd. heeft bijv. 30 pct. der belastingplichtigen een vermogen tot *f* 20 000, 1,4 pct. een vermogen boven *f* 300000. Het zandgebied valt op door weinig vermogens onder *f* 20000 (22 pct.) en boven *f* 200000 (0,76 pct.) en door de grotere groep *f* 20 000- *f* 50000 (56 pct.). Het totale vermogen was in Frl. 1 miljard gulden, in Nederland 21,2 miljard. Vergelijkt men het totaal der vermogens in elke klasse, dan vindt men in duizenden guldens en in procenten:

Vermogensklasse * <i>f</i> 1000	Friesland		Nederland	
	absoluut	pct.	absoluut	pct.
tot 20 20-	82 658	8,2	1 646 825	7,8
50 50-	362 543	36,2	5 680 844	26,8
100	288 526	28,7	4 398 624	20,8
100-200	146 324	14,6	3 217 267	15,1
200-300	42 325	4,2	1 511 314	7,1
300 en	8 1 430	8,1	4 760 162	22,4
Totaal	1 003 806	100	21 215 100	100

Zie ook het Compendium: Economie, Handel, Industrie. M., T.

INLAAGDIJK. Dijk, gelegd achter een zeekering die niet sterk genoeg is om het water te keren en die doorplaatselijke omstandigheden niet kan worden verzwaaard.

INLAATSLUIS. Sluis aan de Teroelsterkolk O. van het Woudagemaal. Gebruikt om bij droogte water van het IJselmeer in de Fr. boezem te laten stromen.

INQUISITIE. Geloofsonderzoek. In de M.E. instelling tot onderzoek naar en bestraffing van ketterij. Kerk en staat bestrijden en steunen elkaar daarbij afwisselend.

In Frl. trad de *I.* nauwelijks op, tot Karel V landsheerlijke *I.* instelde, om met de gewestelijke hoven samen te werken (1522). Opstand tegen de kerk werd nl. als rebellie tegen de staat gezien. Op 14.10.1529 worden Marten van Naerden en Kempo Martena*, twee raadsheren uit het Hof van Frl., als 'geestelijke commissarissen' aangesteld, inquisiteurs en visitators, alleen verantwoording schuldig aan keizer of landvoogdes. Het Hof trad echter meest zelfstandig op. De stroom der hervorming* wies. Na 1550 wordt de *I.* verscherpt (Sonnus*). De overigens gematigde Herman van Lethmate* komt 1555 naar voren, in 1557 zijn opvolger W. Lindanus*. Als niet-Friezen worden ze gewantwoord, zelfs door roomsen, de Staten werken tegen. Vandaar dat Lindanus' opvolger de Fries Hajo* van Wommels wordt (1560). Zeer bloedig is de *I.* opgetreden tegen de dopersen. z Doopsgezinden, Martelaars, Wederdopers.

Zie: J. Reitsma, H. J., passim; B. in (1941), 103-105.

INSCHOT. Betonde vaargeul in de Waddenzee tussen de Vlietstroom en het Z.O. rak.

INSEMINATIE, z Kunstmatige-inseminatieverenigingen.

INSTALLATIE. Feitelijke inbezitstelling van een beneficium* in de M.E. Geschiedde bij pastoors door de deken*.

INSTITUTIE, z Beneficium.

INSTITUUT, Fries, aan de Rijksuniv. te

Groningen. Ontwikkelde zich, na instelling van een ordinariaat in de Fr. taal- en letterkunde (1941), tot een centrum van Fr. studie; uitgebreide materiaalverzamelingen als grondslag voor woordenboeken van Oud- en Middelfr., tekstuitgaven (Estr. I-); orgaan 'Ús Wurk'.

INSTITUUT VOOR ARBEIDERSONTWIKKELING. Instelling van S.D.A.P. en N.V.V. (1924); beoogde ontwikkeling en verdieping van het leven voor de moderne arbeider. Voor W.O. II in Frl. 15, nu twee afdelingen (Lwd. en Sneek).

INSTITUUT VOOR LANDBOUWCOÖPERATIE te Lwd. Vereniging van 17 coöperatieve organisaties om het werk der landbouwcoöperatie in Frl. meer bekend te maken en samenwerking tussen deze organisaties te bevorderen. Het *I.* publiceert o.a. een maandblad 'Bolwerk', organiseert cursussen, excursies e.d. Het *I.* gebruikt daartoe o.a. een Landbouw- en Coöperatiecentrum te Oranjewoud.

INSTRUCTIE, Stadhoudelijke. Akte van aanstelling. Vaak met beperkende bepalingen voor de stadhouder. In de *I.* van Ernst* Casimir wordt hem verboden: vast bezit in Frl., eigenmachtig verleggen van garnizoenen of aanleggen van versterkingen, het doen van verzoeken over de opvolging. Willem IV* kreeg 1748 een *I.*, die hem veel macht toekende. Willem V* verzocht 1766 om een *I.*, hoewel zijn positie bepaald was. Volgens deze *I.* heetten de Staten soeverein en was het verboden bij de begeving van ambten 'inboorlingen' te passeren; de stadhouder mocht geen stemgerechtigd goed bezitten. Willem V wees toen op de gunstiger *f.* van 1748.

Zie: C. J. Guibal, Democratie en Oligarchie (Assen 1934), 23, 24 173, 174.

INSTRUMENTMAKERS. Wij horen in Frl. eerst laat van *I.* Veelal is het instrumentmaken nevenberoep of liefhebberij (smeden, geelgieters, klokken-, horloge-, messenmakers). Een der eersten is Pybe Wouters (Pibo* Gualtheri; geboren ca. 1580), mathematicus en landmeter, leerling van Tycho Brahe. Dan Wybe Wybrandtszen, horlogemaker en astronomisch-uurwerkmaker te Lwd. De Franeker Hogeschool kreeg 1754 een instrumentmaker Jan van der Bildt Sr. († 1791), later Sibrand Taekes van der Vliet (1791-1806), Bauke Eisma van der Bildt (1806-31) en Pieter Jans Hoogendijk (1831-43). Na 1750 komen autodidacten, die planetaria en telescopen maakten: Eise Eisinga*, Wytze Foppes (Dongiuma*), Stephahus Jelts Eisinga. Na 1800 nog Arjen* Roelofs, Sieds Rienks*, Roelof Hessels Hommema*, Beert Johannes Gelder*, Rinse Beerts Gelder*, W. van Peyma*, B. T. Miedem*. z Sneupers, Wiskundigen.

Zie: M. Rooseboom, Bijdrage (Leiden 1950).

INTERCOMMUNALE WATERLEIDING GEBIED LEEUWARDEN N.V. Vennootschap waarin alle Fr. gemeenten, op Sneek en Ameland na, aandeelhouder zijn. Opggericht 1922 door de gem. Lwd., die haar bedrijf, de Leeuwarder

Waterleidingmaatschappij, in de vennootschap inbracht, en acht andere gemeenten. Het concessiegebied omvat 96 pct. van de bevolking. In dit gebied is 1.1.1958 ca. 80 pct. der bewoonde gebouwen aangesloten op het net van de I.W.G.L. Na W.O. II is het net, ook voor de industrialisatie*, vooral in O. Frl. uitgebreid; nog steeds vindt geleidelijke uitbreiding plaats. Eind 1957 beschikte de L.W.G.L. over zeven pompstations en dertien watertorens (twee in aanbouw). Geleverde hoeveelheid water in 1957 rond 15,5 miljoen m³, z Drinkwatervoorziening, Waterleiding.

INTERGLACIAAL, z Pleistoceen.

INTERMEDIAR ADMINISTRATIEF BESTUUR IN FRIESLAND. Naam van het Statencollege van febr. 1798-21.6.1802.

INTERNATIONALE, Eerste. Revolutionair-socialistische arbeidersbeweging (1864); afdeling te Lwd. (1869-70); Fr. landbouwafdeling (1870). Weldra overvleugeld door de gematigde Prov.* Fr. Werkliedenvereniging.

INTHIEMA, Frederik (Feike) van, jurist (Koudum ca. 1540-? na 1610). Advocaat, later burgemeester te Workum, advocaat bij het Hof, lid Verbond* der Edelen. Hervormingsgezind, week uit naar Emden, watergeus, diende onder Joost van Schouwenburg en Lumey, in Oostfrl. in dienst van Edzard II en Johan. Later weer te Lwd. Schreef verschillende boeken. Vader van Hero van I.

Zie: N.B.W. VI, 837-838.

INTHIEMA, Hero van, jurist (Emden 1576-? na 1624). Secretaris en bibliothecaris van de Franeker Hogeschool (1618-21), schreef juridische werken, dichte Latijnse epigrammen.

Zie: N.B.W. VI, 838-839; Wumkes, Paden I, 179-183.

INTJE JANSZ. Ouderling te Oosterzee. Zou 1622 een visioen hebben gehad, reeds in de *Memorien* (1625) van Willem Baudartius beschreven. Dit is de grondslag voor het zgn. *I.J.*-boekje, tot in W.O. II telkens in en buiten Frl. herdrukt en gecommentarieerd. Jongere drukken dragen alle het jaartal 1722. Hoewel de oudste tekst voor allerlei plagen, die over Frl., Brabant, Vlaanderen en Duitsland zullen komen, twee bepaalde jaren noemt, is het visioen steeds als profetie op lange termijn opgevat. Daardoor in W.O. II in bepaalde milieus in Frl. zeer populair. Het houdt echter onmiddellijk verband met de tijd van *IJ*.

Zie: Volkskunde (1952), 52-66.

IRNSUM (Fr.: *Jirnsun*, uit mansnaam *Eern*, um*-naam). Streekdorp in Rauwerderhem aan weg Heerenveen-Lwd. en aan de Boorn (975 inw.). Buurschappen Oudeschouw en Abbingawier. Herv., doopsgez. en r.k. kerk. Openb. lagere en r.k. lagere school. Veeteelt. Oorspronkelijk een terp binnen de Hemdijk langs Boorn en Moezel. De Moezel heeft door afdamming en vergraving na de indijking van

de Middelzee zijn betekenis verloren. De Kromme Grouw naar Grouw werd toen belangrijk.

Zie: Hepkema Memories, 291; Repert., 194.

Irnsumerzijl. Oude keersluis, later schutsluis bij I. tussen de Boorne ten zuiden en Kromme Grouw en Moezel ten noorden. Vermoedelijk in de 11de eeuw gelegd ter kering van het Middelzeewater. Na de opslibbing van de Middelzee deel van de Leppedijk. Na de aanleg van de Nieuwe Slachte in 1883 zonder betekenis. Hier thans een vaste brug.

ISAACS, Samuel Meyer, rabbijn (Lwd. 4.1.1804-New York 19.5.1878). Zijn vader emigreerde uit armoede met het gezin naar Engeland (volgens de Jewish Encyclopedia zou de vader bankier geweest zijn, althans volgens zijn nakomelingen in Amerika). I. werd rabbijn in Engeland en 1839 in New York. Een der bekendste leiders en publicisten van het orthodoxe jodendom in Amerika. Stichter van het Mount Sinai Hospital.

Zie: Jewish Encyclopedia VI, 635; Encyclopedia Judaica VIII, 478.

ISBRANDI, Eelco, secretaris van de Staten, eind 16de eeuw. Afkomstig uit Jelsum, vriend van K. Roorda*, die hem 25.3.1593 de beruchte brief zond, waardoor het tot een openlijke breuk tussen Roorda en Willem* Lodewijk kwam.

Zie: v. d. Aa, XXI, 15.

ISENS, Wyger Jansen van, zilversmid (?-Sneek na 1679). Meester te Sneek. Werk in Fr. Museum.

Zie: Voet, 516.

ITENS (Fr.: idem). Terpdorp in Hennaarderadeel (214 inw.). O. van Wommels aan weg Sneek—Franeker. Herv. kerk, geref. kerk; openb. lag. school, chr. lag. school. Veeteelt.

Zie: Repert., 194.

IT IS MEI SIZZEN NET TO DWAEN (Zeggen alleen is niet voldoende). Kwam als zinspreuk op het portret van Adie* Lambertsz voor.

ITSMA, Wybrand van, jurist-politicus (Lwd. 1693-Harlingen 1759). Advocaat, lid vroedschap van Dokkum (1739-47), burgemeester van Harlingen (1747-59). Oranjevriend. Op zijn naam verschillende *Jagtpraatjes*, vervolgen op zijn *Schuitepraatjes*, ten onrechte aan zijn vriend E. Sj. v. Burmania* toegeschreven. Wrsch. ook schrijver van enkele anonieme geschriften.

Zie: N.B.W. X, 411-412.

IVO JOHANNESZ. Ca. 1550 pastoor van St.-Vitus te Lwd., 1570 deken. Bleef trouw aan het r.k. geloof; werd 1580 niet verbannen. Te Lwd. het Heer Ivo-straatje.

Zie: N.B.W. II, 634; V, 256.